

De broedvogels van Engbertsdijksvenen

2023

Geert Euverman

Vooraf

Uren, dagen, maanden, jaren vliegen als een schaap door 't veen, zongen we op school. Kun je nog zingen, zing dan mee, maar dan met een pesterige aanpassing van het oudejaarslied. De meester hoorde het toch niet.

Maar het klopt wel. Naast wat er verder allemaal in het veen vliegt, is het toch vooral de tijd. Zo begroet je blij de eerste mooie voorjaarsdag om aan je eerste telronde te beginnen. Rokjesdag voor vogelaars! En zo zit je weer in de donkere dagen voor kerstmis, om de waargenomen zaken te ordenen en op een rij te zetten. Met het klimmen van de jaren lijkt dat steeds sneller te gaan.

Die donkere dagen voor kerstmis, en ook tijdens en daarna: zelden was deze zekerheid zo van toepassing als dit jaar. En in ieder geval nog nooit eerder zo nat. Op het moment van samenstellen van dit verslag staat half Nederland uit alle macht te dweilen, hozen, pompen om het water buiten het onderkomen te houden. Heel de natuur treedt buiten haar oevers, akkers en weilanden staan blank.

Het jaar 2023 was in ons land het warmste ooit, meteen ook het natste, maar met daarin nog wel een recordlange periode zonder een spatje regen. Voor je vakantie had je de keus tussen loeihitte met bosbranden, of een overstroming. Het zou ook de grootste klimaatontkenners er toch van moeten overtuigen, dat er echt wel iets aan de hand is.

Wat zou het hier ter plekke al geholpen hebben om de pieken en dalen te dempen met een ingerichte buffer rond het veen! Maar voorlopig is er nog steeds de harde scheiding tussen Natura 2000 gebied en intensieve landbouw, met een diepe afvoersloot als grens.

Het lijkt er momenteel even niet op dat er snel grote veranderingen in het waterbeleid staan te gebeuren. Maar wie weet zijn onze bestuurders toch flexibeler dan het lijkt. Het is nodig.

Een echte vogelaar ziet nooit een vogel. Dat is beneden zijn waardigheid. Een vogel zien kan iedereen. In plaats van een vogel ziet een echte vogelaar een grasmus of een fitis, een rode wouw of een kleine mantelmeeuw in zijn tweede jeugdkleed. Wat hij ziet is niet de vogel maar het verschil. Dat is eenvoudiger dan het lijkt. Op vogels zit een kleurcode. Je hebt er met een rode kop, gele buik en groene poten en er zijn er met een groene kop, rode buik en gele poten. Die code zoek je op in een gids zoals Wat vliegt daar? vol passende gekleurde vogelplaatjes. Bij twijfel let je op geluid en verspreiding maar heb je hem gevonden, jouw soort, dan heb je de vogel in je macht. Weet je zijn naam dan weet je ook hoelang hij broedt, hoeveel eieren hij legt en waar hij de winter doorbrengt. Meer leggen dan in de gids staat of een leuke omweg op de trek is er niet bij. Wat je ziet is louter een stip aan de hemel, een beeld in je kijker en toch doet de vogel, al de hem toegedichte vrijheid te spijt, wat hem door de gids wordt opgedragen. Hij is gevangen in jouw blik, letterlijk gedetermineerd.

Onderzoeksmethode

Ook in 2023 is Engbertsdijksvenen weer in zijn geheel op broedvogels geïnterviewd, volgens de beproefde methode.

Voor het inventarisatiewerk is het gebied als altijd verdeeld in tien vakken, elk met eigen vaste tellers. De minimum inspanning die van elke teller gevraagd wordt zijn vijf bezoeken, te beginnen in het eerste weekeind van april, en dan om de veertien dagen. Dit schema is al jaren hetzelfde, en vanaf het begin vooral gericht op de watervogels. Omdat nu een veel bredere reeks vogels gevolgd wordt, is het seizoen veel verder gerekte. Daarom wordt het tellen aangevuld met bezoeken speciaal voor soorten die met de standaardbezoeken deels gemist zullen worden. Voor ganzen moet je bijvoorbeeld alvast vóór april een keer het veld in, een heel aantal andere soorten kun je hoogzomer nog treffen. De resultaten worden ingevoerd in Avimap, het programma van SOVON dat uit deze gegevens het aantal territoria destilleert. De waarnemingen uit de standaardbezoeken zijn aangevuld met de resultaten voor specifieke late soorten als Nachtzwaluw en Grauwe klauwier. Alles wat bij deze extra rondjes als 'bijvangst' is genoteerd wordt eveneens alsnog ingevoerd in Avimap. Verder is waarneming.nl uitgeplozen op bruikbare meldingen van de vele bezoekers aan Engbertsdijksvenen. Dit alles leidt dan tot de bijgevoegde tabel. Dat heeft wel zijn beperkingen: veel waarnemingen worden ingevoerd vanaf de telplek, en zonder verdere aanduiding die op een territorium kunnen wijzen. Daarmee zijn ze niet bruikbaar. Er zijn bijvoorbeeld jaarlijks veel waarnemingen vanaf uitkijkpunt De Pluus, maar die staat op een plek waar vijf deelgebieden bij elkaar komen. Soms kun je die dan alsnog plaatsen als het een soort is met een specifieke habitat, maar dan moet je ook nog aanvullende informatie hebben als zang of baltsgedrag. Meestal wordt alleen vermeld: ter plekke, en dat zegt niets. De meeste soorten uit deze selectie worden jaarlijks geteld. Sommige omdat ze gevraagd worden voor het SNL (Subsidiestelsel Natuur en Landschap), of gewoon omdat het ze niet goed vergaat, en we dat wel willen bijhouden. Ook een aantal op zich niet schaarse, maar voor het veen niet algemene soorten houden we bij. Het komt er nu op neer, dat uitsluitend enkele algemene en voor het veen minder specifieke soorten niet worden geteld.

Een uitzondering is de Weide van Overesch, een al tientallen jaren begraaasd deelgebied. Dit is al vanaf 1986 een BMP (Broedvogel Monitoring Project) voor alle soorten. Daarmee levert dit deelgebied een referentie voor ook deze algemene soorten. Daarbij moeten we wel bedenken dat de aantallen uit dit deelgebied niet goed meer te vergelijken zijn met voorgaande jaren, dit als gevolg van de grootschalige opruiming onder deze jonge bossen. Met de grote capaciteiten zijn de vogels van jonge bossen ook grotendeels verdwenen.

Het veen in de broedtijd

Hoe zag het eruit

Veel is er niet meer veranderd in de voorgaande periode. Rigoureuus kapwerk aan de bosopslag was er dit jaar niet. De grote kale stukken, overgebleven na de boskap zijn intussen weer begroeid geraakt met vooral Pijpenstrootje. Wel is her en der nieuwe opslag verwijderd, wat dat betreft is het werk nooit klaar. Wat ook steeds sneller lijkt te gaan is de kolonisatie met Braam. Dat geldt vooral voor de dammen, dit zijn af en toe lijnvormige structuren waar voor de teller maar moeilijk doorkomen aan is. Zelfs in de begraasde delen, waar het vee waarschijnlijk binnensmonds vloekend haar vaste paden probeert open te houden.

Het veen was bij de start van de inventarisaties in maart mooi nat. Door het natte begin van het voorjaar bleef dat ook een tijd zo, maar vanaf half mei werd het snel droger. De plasdras situaties droogden in een zo hoog tempo op, dat helaas Kievit en Kleine plevier daar niet van terug hadden. Een heel mooie toevoeging aan het gebied was dit jaar de graanakker, op het hoge deel van de vroegere landbouwgrond aan de westkant van het veen. Alleen de akkerflora ontbreekt nog, maar zonder dat was het al een prachtgezicht. Hulde voor de initiatiefnemers! Hopelijk houdt Staatsbosbeheer het opnieuw ingevoerde beheer er nu jaarlijks in. Alleen al voor het beeld van een jagende Grauwe kiekendief of Velduil boven het graan, zoals een enkele gelukkige mocht toevallen.

Maar de meeste reuring over het werk in het veen kwam dit jaar letterlijk door randzaken. De enorme hoop leem bij de ingang van het veen aan de noordkant bleef maar groeien. Staatsbosbeheer kreeg alsmear meer leem toebedeeld, maar heeft er binnen het veen nog niets mee kunnen uitvoeren. De bult naderde de rand van de Friese Koelen, de plas die voor de inwoners van Kloosterhaar min of meer bij het dorp hoort. Hier wordt gevist, en wanneer het vriest is dit de plaatselijke ijsbaan. Door hevige regenval in de zomer spoelde leem in de plas, waardoor het water een kleur kreeg die je niet verwacht in een veengebied. Plaatselijk Belang trok aan de bel, waarop bleek dat de vergunning voor de hoeveelheid op te slaan leem ruim was overschreden. Er werd een afvoer gegraven om het afspoelende water af te vangen, maar de verhoudingen tussen de inwoners en Staatsbosbeheer zijn er niet op vooruit gegaan.

Het weer in de voorgaande winter

Met een gemiddelde temperatuur van 5,1 °C tegen 3,9 °C normaal was de winter zacht. December was iets kouder dan normaal met gemiddeld 3,9 °C tegen 4,2 °C normaal. Januari en februari waren allebei zacht met respectievelijk 5,8 °C tegen 3,6 °C en 5,7 °C tegen 3,9 °C normaal. Bijzonder was de jaarwisseling: op 31 december werd het in Ell en Arcen 17,6 °C, de hoogste temperatuur deze winter en een record voor december. Op 1 januari werd vervolgens het temperatuurrecord van januari verbroken. In Eindhoven werd het die dag 16,9 °C, in De Bilt 15,6°C. In De Bilt vroom het op 33 dagen tegen 35 normaal. Er waren 2 ijsdagen, normaal zijn dat er zes.

Sneeuw viel voornamelijk in de zuidelijke provincies. Het KNMI gaf hiervoor op 20 januari code oranje uit. December had een normale hoeveelheid neerslag met 80 millimeter tegen 78 millimeter normaal. Januari was echter zeer nat met gemiddeld over Nederland 108 millimeter neerslag tegen een langjarig gemiddelde van 68 millimeter. Februari was daarna juist een zeer droge maand. Landelijk gemiddeld viel 20 millimeter, tegen 56 millimeter normaal. De hoeveelheid neerslag deze winter lag met landelijk gemiddeld 208 millimeter neerslag rond het langjarig gemiddelde van 204 millimeter.

Het weer in de lente

Met een gemiddelde temperatuur van 9,7°C tegen een langjarig gemiddelde van 9,9°C was de lente iets aan de koele kant. De eerste dag van de lente was ook meteen de koudste. Op KNMI station Twenthe daalde het kwik die dag tot -7,6°C. In totaal telde de lente elf vorstdagen, dertien warme dagen en geen zomerse dagen. Normaal zijn dit er respectievelijk twaalf, zeventien en vier. Tot een warme dag kwam het deze lente in De Bilt pas op 4 mei. Normaal zijn er in april al vier à vijf warme dagen. In het oosten en zuidoosten van het land kwam op 22 en 31 mei de temperatuur lokaal wel boven de 25,0°C. De lente was zeer nat met gemiddeld over het land 205 millimeter neerslag tegen een langjarig gemiddelde van 148 millimeter. Zowel maart als april waren zeer nat. Maart telde landelijk gemiddeld 98 millimeter tegen 53 millimeter normaal en in april viel 66 millimeter tegen 40 millimeter normaal. Mei begon ook nat met op veel dagen flinke (onweers)buien, maar halverwege de maand werd het droog. De maand eindigde daardoor droog met in totaal 40 millimeter neerslag tegen 55 millimeter normaal.

De lente week met gemiddeld over het land gemeten 562 uren zon nauwelijks af van het langjarige gemiddelde van 567 uur. Maart was vrij somber met 120 uren zon tegen 145 uur normaal. April week niet veel af van het langjarig gemiddelde met 191 uur zon tegen 195 uur normaal en mei was zonniger dan normaal met 255 uur tegen normaal 225 uur.

Met een gemiddelde temperatuur van 19,4 °C tegen normaal 16,2 °C was het de warmste junimaand sinds 1901. Het was ook de zonnigste junimaand sinds het begin van de waarnemingen. Het landelijk gemiddelde neerslagtekort was eind juni opgelopen tot ongeveer 170 mm. Een tekort van deze grootte komt normaal in minder dan 5% van de jaren voor. Op 22 juni zorgde een storing in het zuidoosten en uiterste oosten voor langdurig regen. In de Achterhoek en Twente viel plaatselijk 40-65 mm.

Bron: KNMI

De vogels

Overzicht

Elk voorjaar is weer een verrassing waar en hoe de vogelwereld op het gepleegde onderhoud en de waterstanden van dat moment zullen reageren.

In de tabel aan het eind van dit verslag staat bij elke soort de landelijke trend aangegeven: toenemend, stabiel of afnemend. Het is aardig om bij 'onze' broedvogels te kijken hoe deze het ten opzichte van deze trend doen. Vooral als ze tegen de verdrukking in stand weten te houden.

Bij de watervogels klopt het in ieder geval bij de Grauwe gans, ze evenaarden vrijwel hun topjaar 2012. Canadese ganzen lieten het daarentegen dit jaar afweten, Brandganzen zijn bijna uit het veen verdwenen. Wilde eenden tellen we nu zeven jaar, en ook hier gaan ze nog steeds achteruit, evenals landelijk het geval is. We noteren de laagste stand tot nu toe. Hun tegenhanger Krakeend die het landelijk gezien zo goed doet, blijft in Engbertsdijksvennen juist stabiel op een lage stand. Hetzelfde geldt voor de Kuifeend. Ze blijven al een paar jaar op hetzelfde niveau, weliswaar op minder dan een derde vergeleken met twintig jaar geleden. Waterrallen vielen enigszins terug. Waar dat dan aan ligt is niet in te schatten, voor het oog van de beschouwer is er elk voorjaar ruim voldoende biotoop voorhanden. Misschien is het voedselarme veen voor de soort tweede keus, als ergens anders beter geschikte terreinen vol zijn.

Waren het een paar jaar geleden nog de klassieke weidevogels Kievit, Tureluur en Watersnip die in ongekende aantallen de kale kapvlaktes koloniseerden, zijn deze nu weer helemaal terug bij af. Veel beter verging het dit jaar hun kleine begeleiders Veldleeuwerik en Gele kwikstaart. Beide soorten overtroefden hun recordvoorkomen van vorig jaar. Zeker de Veldleeuwerik gaat in tegen alle logica. Van bijna verdwenen nog maar een paar jaar geleden, stegen ze luid jubelend tot ongekende hoogte. Als toeschouwer jubel je dan verwonderd maar blij met ze mee. Gele kwikstaarten deden hun best om mee te komen, maar ze kwamen niet verder dan een verdubbeling ten opzichte van een jaar eerder. Maar ook deze soort komt terug van vrijwel niets een paar jaar geleden. De Veldleeuwerik tart hiermee de landelijke trend. De andere kleine weidevogel Graspieper bleef wat achter bij voorgaand jaar, en viel hiermee vergeleken met de vorige beide soorten een beetje uit de toon.

Langs de randen van de graanakker lieten de hoenders Patrijs, Kwartel en Fazant zich horen. Vooral de Patrijs stemt tot vreugde, als mascotte van het Twenterands beleid voor het buitengebied. De Fazant is een verhaal apart: geheel tegen de verdrukking in groeit het aantal in het veen. Ze zijn voor het zesde opeenvolgend jaar in aantal toegenomen. Ze zijn vrijwel alleen te horen in de buitenranden, vooral aan de westkant.

Uilen zijn opnieuw goed bezig dit jaar: van vier soorten, te weten Kerk- Bos- Rans- en Velduil waren er territoria. Hun neefje, de Steenuil, werd in juni eenmalig gehoord in de rand van het reservaat, en in het najaar roepend bij het Katerjansbruggetje, een steenworp buiten het veen. Wie weet waagt dit uiltje ook nog eens de laatste stap. Maar het meest opvallend zijn wel een aantal waarnemingen van de Oehoe! In het voorjaar werd er al eens één gezien in slaapbomen van de Ransuil. In mei was er vanaf de Paterswal een waarneming van een roepende Oehoe. Dan was er een heel verrassende waarneming tijdens een trektelling op zuid, op 1 september. Bij het speuren naar een Wespendif die ergens in een bosrand moest zitten, kregen de waarnemers in plaats daarvan een rustende Oehoe in de kijker. In Twente is dit jaar voor het eerst gericht gezocht naar Oehoes, het aantal territoria in dit gewest wordt nu geschat op tien.

Als kansrijke broedlocaties worden ondermeer zandafgravingen genoemd, en die zijn rond Engbertsdijksvenen ruim aanwezig. Het is dus zeer wel mogelijk dat in de omgeving van de Engbertsdijksvenen, bijvoorbeeld bij de grote afgraving van Calduran bij Kloosterhaar, al broedende Oehoes zitten.

Zie het uitgebreid bericht over de Oehoes van Peter van den Akker in *Ficedula* 52/3: <https://tvwg.nl/ficedula.shtml>

Drie soorten van het open terrein: Grasmus, Boompieper en Rietgors werden tot en met dit jaar om de vijf jaar geteld, nog een erfenis uit de tijd van het zeer bewerkelijke proces van met de hand uitwerken van de gegevens. Vanaf komend seizoen gaan deze nu ook jaarlijks meegeteld worden, met behulp van Avimap is dat nauwelijks meerwerk.

Bij de smaakmakers van het open terrein: Roodborsttapuit en Blauwborst, is de tweestrijd intussen wel beslist. De eerste blijft al jaren stabiel, maar ze komen niet meer boven de 100 zoals een jaar of tien geleden. Blauwborsten echter doorbraken dit jaar voor het eerst deze magische grens!

Maar de meest aansprekende opleving levert toch wel de Grauwe klauwier. Voor het eerst in de dubbele cijfers, alleen al binnen het telgebied. Daarnaast zijn er ook nog twee territoria aan de westkant buiten de begrenzing van het veen, maar wel in terrein in beheer bij Staatsbosbeheer. Verder nog één territorium aan de oostkant tegen het veen aan, op het land van de bioboer daar.

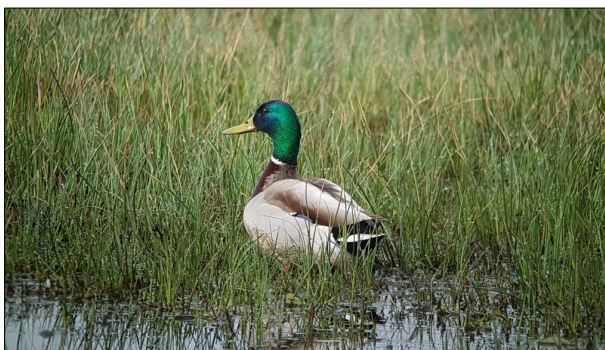
Bij de bosvogels valt de Wielewaal positief op. Ze lijken het trauma van de kap van een groot deel van hun biotoop te hebben verwerkt, en zijn weer terug op het niveau van de laatste tien jaar. Wat overigens wel slechts de helft is van hun top van ruim tien jaar geleden. Een soort ten slotte die het ook crescendo gaat is de Gekraagde roodstaart. Niet eerder zijn deze zoveel geteld.

De soorten

Hier volgt een overzicht van een aantal kenmerkende soorten van Engbertsdijksvennen, met name de Rode Lijst soorten. We hebben dit jaar in ieder geval definitief afscheid moeten nemen van de Zomertortel. Er is er geen enkele meer gezien of gehoord. Een paar 'gewone' soorten komen ook aan bod als daar aanleiding voor is. Dat kan bijvoorbeeld als hun voorkomen in de Engbertsdijksvennen sterk afwijkt van het landelijk voorkomen.

Wilde eend **43**

Al een aantal jaren geleden werd duidelijk dat deze o zo gewone soort in aantal achteruitging. Ze kreeg daarom een eigen 'jaar van', in hun geval werd dat het jaar 2020. Er is speciaal onderzoek gedaan naar de achterliggende oorzaak, waarbij aan de tellers gevraagd werd bij te houden hoeveel kuikens van een toom groot werden. Dat laatste viel tegen, zeker vergeleken met omringende landen. Vogelbescherming zoekt nog naar de oorzaak van die jongensterfte. Maar zou het niet te maken hebben met de nog steeds miserabele kwaliteit van ons oppervlaktewater? De kuikens moeten groot worden van wat daarin leeft. Dat insecten afnemen is intussen algemeen bekend, maar wie weet wat ze verder nog binnenkrijgen van wat er allemaal in het water terechtkomt via riool en landbouw. Voor de Telgroep was het aanleiding deze eend voortaan jaarlijks mee te gaan tellen. De trend in het veen loopt helaas in de pas met de landelijke trend, dit jaar is het laagste aantal vastgesteld in de nog korte telreeks.

Slobeend **11** **RL** **Kwetsbaar**

Slobeenden waren in het veen al nooit algemeen, maar in 2016 kwam er plotseling echt de klad erin. De stand nam in dat jaar ineens met meer dan de helft af. Na een licht herstel kwam er vorig jaar nog een dipje. Dit jaar waren we ze weer wat talrijker. De grootste concentratie vinden we rond de grote plassen aan de oostkant van het veen.

Zomertaling **1** **RL** **Bedreigd**

Er werd toch nog een territorium vastgesteld, maar uitsluitend gebaseerd op een baltsend mannetje in april en begin mei. Er waren geen vervolgwaarnemingen die op een broedpoging wijzen. De vogel liet zich alleen zien en horen op de grote plassen aan de oostkant.

Wintertaling **36** **RL** **Kwetsbaar**

Al een paar jaar redelijk stabiel, maar vergeleken met hun hoogtijdagen in het begin van de eeuw blijft het maar magertjes voor deze typische soort voor het veen. Grote groepen in het voorjaar voeden de hoop, maar daar blijven er dus maar weinig van hangen. Vervolgwaarnemingen die de territoria moeten bevestigen, berusten meestal op toeval, als ze onverwacht opvliegen uit soms maar een heel klein watertje. Maar mogelijk worden ze wat onderschat: een extra zoektocht in juli leverde wel een aantal alarmerende eendjes op, en ook met kuikens.

Patrijs 2 **RL** **Kwetsbaar**

Ze stonden al een tijdje met de neus tegen het glas. Westelijk van de Paterswal op een akker met een kruidenstrook, werden ze al vaker gezien. Maar de akker met wintergraan van Staatsbosbeheer trok hen letterlijk over de streep. Bij deze akker werd een paar keer een paartje gezien. Het tweede territorium bevond zich juist aan de oostkant van het veen: een roepend mannetje op de zandweg langs het veen. Voor de waarnemer een mooie aanvulling. Hij had op zijn erf, een paar honderd meter van Engbertsdijksvenen, weer een paar met kuikens. In dit geval letterlijk bijna met de snavel tegen het raam!

Fazant 18

Landelijk teruglopend, maar in het veen nemen ze de laatste jaren alleen maar toe. Ze voelen zich vooral thuis in de westrand van het veen, op de vroegere landbouwgronden. Daar is in het voorjaar het gekokker niet van de lucht, de luidruchtige hanen maken het de teller niet moeilijk. Er lijkt hier sprake van een groot mannenoverschot. Enig argwaan bij deze druktemakers is op zijn plaats, zeker als je in de winter ook nog de weinig schuwe vrijgezelligengroepjes langs de weg ziet scharrelen. Een jaar geleden werd immers een groep van 10 hanen gezien. Dat wijst op hulp van buitenaf. Toch worden ze ook verder verspreid door het veen waargenomen. En gepredeerde eieren laten zien dat ze wel degelijk ook broeden.

Geoorde fuut 1 **Doelsoort Natura 2000**

Vorig jaar leek het doek definitief gevallen voor de Geoorde fuut. Dat ligt niet aan een negatieve trend van de populatie, want landelijk doen ze het juist goed. Maar ze ruilen de vennen op de hogere gronden in voor bijvoorbeeld nieuwe plassen in het lage deel van ons land. Dat zal zeker ook te maken hebben met beschikbaar voedsel. In de Engbertsdijksvenen loopt de stand van bijvoorbeeld de verschillende libellen zienderogen terug. En je mag aannemen dat de larven hiervan juist een groot aandeel van hun voedsel uitmaken.

Grauwe kiekendief (1) **RL** **Ernstig bedreigd**

Afgelopen zomer maakte Engbertsdijksvenen deel uit van een territorium van deze exclusieve roofvogel. De eerste melding van een Grauwe man in Engbertsdijksvenen was op 19 mei. Daarna kwamen meldingen van zowel een mannetje als vrouwtje in en bij het veen tot begin juni. Op 27 mei zag men een mannetje een prooi vangen en in de richting verdwijnen waar later het nest bleek te zijn. Op 8 juni werd de nestlocatie gevonden in een perceel wintergerst noordelijk van Sibculo, net ten westen van het veen. Op 22 juni is een bescherming geplaatst rond het nest.

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

GOED KIJKEN

Tijdens mijn vakantie wandel ik in een veengebied in Twente. Een vogelaar gaat naast mij op een bankje zitten en we raken aan de praat. Ik pak mijn kans en vraag hem om tips: „Meneer, weet u waar ik hier de Grauwe kiekendief kan vinden?” Hij zegt „Ja, dat weet ik wel.” Daarna is het stil, dus ik spoor hem aan: „Waar dan?” Hij antwoordt droogjes: „Gewoon heel goed in de lucht kijken.”

Mieke Kerkhof

Velduil **1** **RL** **Ernstig bedreigd**

Voor het tweede jaar op rij een territorium van deze, voor het veen toch wel iconische soort. Dit jaar zo goed als zeker ook broedend. Een eerste waarneming was op 11 april van een vogel op de hoogveen kern. Begin mei werd op een andere plek balts gezien, ook later nog weer. Er was later een waarneming van twee vogels, en daarnaast nog van een Velduil die met agressief vertoon zijn territorium verdedigde. Op 11 mei bijvoorbeeld verjoeg hij een Havik, om aansluitend even te baltsen. Ook de waarnemer werd goed in de gaten gehouden, de vogel vloog luid kekkerend rondjes om de indringer. Op 29 mei werd de vogel vanuit een aangrenzend deelgebied gezien, waarbij deze een Bruine kiekendief de deur wees. Op 9 juni was er nog steeds alarm, nu van twee Velduilen. Helaas werd het daarna stil. Op 16 juni was er nog een laatste waarneming in de avondschemering, een uil die aan de oostkant het veen uitvloog. Er is nog naar het nest gezocht, door tellers die bijgaand proza niet kennen. Dan kijk je wel uit.

We liepen nog een stuk door en hij maakte een gebaar naar me dat ik mijn camera in de aanslag moest houden. Toen boog hij voorover en duwde wat lage begroeiing opzij. Ineens was er een werveling van vleugels. Met naar voren gestoken klauwen vloog de uil in zijn gezicht. De vogelwachter schreeuwde en sloeg met zijn handen om zich heen. De vogel vloog golvend over de duintop weg. Ik dacht dat hij iets sliertigs in zijn klauwen had. Ik boog me over de vogelwachter die met zijn handen voor zijn gezicht lag te schreeuwen. Het bloed liep tussen zijn vinger door over zijn gezicht. Voorzichtig haalde ik zijn hand weg voor zijn linkeroog. Het was er niet meer.

Jan Wolkers, Zomerhitte

Ransuil **2** **RL** **Kwetsbaar**

Een mooie opsteker, twee territoria van een uil die het al jaren niet makkelijk heeft. Dat ze daarvoor het steeds opener geworden veen hebben uitgezocht lijkt al helemaal niet logisch. Dat geldt vooral voor het in juni gevonden nest, in een plukje overgebleven dennen in het open veld. Dat hier met succes is gebroed is al een prestatie. Maar het luide bedelen van de jongen na het uitvliegen, lijkt toch wel vragen om trammelant. Een Havik of Oehoe weet wel raad met een gemakkelijk te pakken jonge uil. Het andere territorium was aan de noordkant bij het heideveld met dennen, een iets meer voor de hand liggende omgeving. Na een eenmalige waarneming van een vogel alleen, werd eind mei een adulte vogel met twee grote jongen gezien. Voor beide uilenparen geldt: petje af, met een stel Haviken als naaste burenen!

Nachtzwaluw **29**

Een warme avond in juni met de snorrende Nachtzwaluwen rondom, het blijft toch een heel bijzondere afsluiting van het telseizoen. Ze halen qua aantal niet meer de uitschieter van 2019, met de onwaarschijnlijke 40 territoria. Maar de vrees dat ze zouden kelderden nu de kapvlaktes weer begroeid raken blijkt nog ongegrond. Ze laten zich over het hele veen horen, met de nadruk op de westkant en zuidpunt van Engbertsdijksvenen

Draaihals **2** **RL** **Ernstig bedreigd**

Het is al weer acht jaar geleden, dat we een serieus broedgeval van de Draaihals mochten beleven. Ze konden het niet afmaken, verstoord door Grote bonte spechten. Dit voorjaar werden uit twee aansluitende deelgebieden roepende vogels gemeld. Ver genoeg uit elkaar om alle vier een territorium toe te kennen, alle op basis van één waarneming.

Gezien de opeenvolgende datums ligt het voor de hand dat het steeds om dezelfde vogel ging. Op 5 mei werden echter toch ook nog twee uitsluitende waarnemingen gedaan van roepende vogels in één deelgebied. Deze zijn als uitgangspunt voor de territoria gebruikt. De waarnemingen uit het andere deelgebied zijn bij deze twee territoria gevoegd.

Grauwe klauwier 14 (3) RL Ernstig bedreigd

Laat bovenstaand getal even op je inwerken. Een ernstig bedreigde soort die na een gestage opmars ineens in de dubbele cijfers komt, het is toch schitterend. Temeer omdat het een soort is die model staat voor het biotoop waarnaar gestreefd wordt in het randgebied van het veen. De meeste klauwieren werden ook nu weer gevonden in de westrand van het veen, in het vroegere landbouwgebied. Nieuw waren de twee territoria buiten het reguliere telgebied, maar wel op grond van Staatsbosbeheer. De graslanden waarlangs deze twee werden gevonden stonden nog op de lijst van de aannemer om te worden gemaaid. Met goed overleg kon die maaibeurt worden uitgesteld. Het derde buitenveens territorium was aan de oostkant, op grond van de bioboer daar. Ook in andere Nederlandse natuurgebieden gaat het de Grauwe Klauwier momenteel voor de wind. Volgend jaar in het groen?

Wielewaal 18 RL Kwetsbaar

Nog zo'n soort die het tegen de verdrukking in goed blijft doen in het veen. Maar wel letterlijk op het randje: van de 18 territoria waren er 13 gesitueerd langs de westrand van het veen. Ze hebben hun zwaartepunt duidelijk verlegd. Het opgaande bos in de zuidpunt, tot voor een paar jaar juist het bolwerk, herbergde er dit jaar toch nog vier. Dat is dan wel ver verwijderd van het topjaar 2010, met negen territoria. Maar de vrees dat ze hier helemaal zouden verdwijnen, want in 2020 met nog maar één territorium, is gelukkig niet uitgekomen. Je kunt nog steeds uit de auto stappen op de P-plaats in De Pollen en meteen begroet worden met een vrolijke jodel. Nog beter is het de fiets te nemen om langs het veen van dudeljo naar dudeljo te trappen!

Raaf 1 RL Gevoelig

Voor het tweede opeenvolgend jaar was er een broedpoging in hetzelfde bosgedeelte. Er werd een nieuw nest gebouwd. Maar in tegenstelling tot vorig jaar, kwamen er dit keer geen jongen. Al vroeg leek het nest verlaten. Bij een controle op 30 maart bleek het wel tot eileg te zijn gekomen maar is er daarna iets mis gegaan. Het broeden werd onderbroken, wel werd het paar daarna nog gezien. Het nest was vanaf een openbare weg te zien, mogelijk heeft dat ook niet geholpen. Er zijn altijd wel mensen die zo iets van dichtbij willen bekijken. Als ze de moed niet opgeven kunnen de vogels volgend jaar gaan voor het scheepsrecht. Maar een nestplek iets dieper het bos in lijkt dan verstandig.

Matkop 4 RL Gevoelig

Toch weer een kleine opleving van dit meesje. Ze waren hier al nooit algemeen, en dat ze hier een jaar of tien geleden in de dubbele cijfers raakten was dan ook bijzonder. Daarna kwam er ineens de klad in, wat samenviel met de reeks hete en droge zomers. Deze trend is landelijk overal geconstateerd, de Matkop lijkt een voorbeeld van een klimaatvluchter. Met de boskap in het veen zal de terugval minder te maken hebben. Terreindelen met oude vermolmde bomen voor hun nestbouw zijn er nog steeds. De vier territoria van dit jaar waren alle in het zuiden, in het oudste berkenbos.

Veldleeuwerik 67 RL Gevoelig

De Veldleeuwerik beleefde in het veen een jubeljaar. Je weet toch werkelijk niet wat je overkomt als je te midden van deze uitbarsting van vrolijkheid je inventarisatieronde mag lopen! Zeker als je bedenkt, dat je nog maar zes jaar geleden dacht afscheid te moeten nemen van deze zo gewaardeerde zanger. Er was toen slechts één territorium over. Wat een surprise, om een vogel die het in de landbouwterreinen zo moeilijk heeft, zo te zien gloriëren. Ook dit jaar zat weer de grootste concentratie in de centrale veenrug van het gebied. Hier broeden ze vooral op nog steeds schaars begroeide dammen. In de randzone zitten ze ook wel, maar meer verspreid. We zien ze daarbij juist de begraasde delen mijden, wat je niet helemaal verwachten zou. In Engbertsdijksvenen is de Veldleeuwerik nu meer een heide- dan weidevogel.

Spotvogel 3 RL Gevoelig

Nog zo'n soort waarvan we denken dat die voor de oprukkende klimaatverandering naar het noorden opschuift. Maar anders dan bij de Matkop heeft het beheer hier zeker wel bijgedragen aan hun retour. Juist het jonge hout waar ze zich in thuis voelden is op grote schaal verwijderd. Hun voorkeursbiotoop was vooral de opslag van wilgen langs sloten. Dit is nu grotendeels opgeruimd. De laatste drie zaten in de westrand van het veen op voormalige landbouwgrond met nog wel wat wilgenstruweel. De Spotvogels willen nog wel, want pal buiten de reservaatgrens werden er nog wel een aantal waargenomen.

Grasmus 134

Dit is één van de soorten die tot nu om de vijf jaar werden geteld. Met aantallen territoria boven de honderd was dit een heel tijdrovende soort bij de handmatige verwerking van de veldgegevens. Met Avimap is dat niet meer aan de orde, vanaf dit jaar gaan de Grasmussen dan ook mee in de jaarlijkse tellingen. Maar ook de tellingen om de vijf jaar leveren een duidelijke trend op bij deze soort. We zien in de beginjaren een toename die te maken zal hebben met de toenemende bosopslag. Met het grootschalig opruimen daarvan zitten ze nu weer op hun niveau van 20 jaar geleden. Ook dit is een soort die veel gebruik maak van braamopslag. De Grasmus is hier tegen de landelijke trend in dus wel afgenomen.

Grote lijster 9 RL Kwetsbaar

De Grote lijster heeft het landelijk niet makkelijk. Des te plezieriger om te constateren dat deze soort het langs de randen van het veen nog steeds naar zijn zin blijkt te hebben. Ze laten zich horen vooral vanuit de rand van oudere, hogere delen bos. Hopelijk blijven ze dat volhouden, hun luide zang geeft soms nog in de winter alvast een vleug van de naderende lente.

Grauwe vliegenvanger 6 RL Gevoelig

Deze soort is nooit algemeen geweest in het veen, maar daarbij waarschijnlijk bij de reguliere tellingen ook wel onderschat. Ze komen laat terug uit Afrika, als de bomen hier al in blad staan, en doen dan ook nog geen enkele moeite om op te vallen. Vaak is het een toevalstreffer van een vogel op een kale uitstekende tak. Van de zang moet je het niet hebben. Een aantal territoria is dan ook op basis van losse meldingen later in het voorjaar.

Blauwborst 106

De Blauwborst verdient een speciale vermelding voor het bereiken van een nieuw hoogtepunt. Het is de eerste keer dat de magische grens van 100 is doorbroken. Dit zeer gewilde fotomodel begint zo gewoon te worden, dat je het bijna jammer vindt. Luxe went snel. Blauwborsten zijn in het veen vogels die juist niets hebben met de voormalige landbouwgronden. Ze houden van een pak nat veen onder de voeten, waar ze mooi kleuren bij de Gagelstruwelen. Verder naar de randen op de meer afgeveende delen nemen ze de Bramen graag voor lief, een alternatief dat steeds meer voorhanden is.

Vooral met Braam begroeide dijken hebben hun voorkeur, maar ze laten zich ook wel horen vanuit de natte Pijpenstrovelden

Gekraagde roodstaart 38

Deze fraai uitgevoerde soort past helemaal tussen zijn beide bontgekleurde familieleden. Een jaar of tien geleden bereikte de Gekraagde roodstaart na een gestage toename zijn hoogtepunt in het veen. Daar kwam vervolgens een paar jaar de klad in. Dat zal zeker te maken hebben gehad met de jarenlange kapwerkzaamheden in de opgaande bosranden. Maar nu de rust is weergekeerd zijn ze helemaal op de weg terug, met het hoogste voorkomen in de telreeks. Ze laten zich voornamelijk horen in de overgebleven oudere bosranden rondom het veen. Deze plezierige toename sluit goed aan bij het positieve landelijk beeld.

Roodborsttapuit 71

Roodborsttapuiten en Blauwborsten, het blijven zonder dat ze het zelf weten de favorieten bij de bezoekers. Allebei kleurrijk, en niet te beroerd om zich goed in het zicht te presenteren. Jarenlang ging hun voorkomen gelijk op, en namen ze bovendien allebei toe. De Roodborsttapuit liep echter een jaar of vijftien geleden uit en passeerde toen al de grens van 100 territoria. Daarna leverden ze wat in, terwijl de Blauwborsten juist gingen versnellen. Heel mooi voor de statistici was het jaar 2016: ze lagen toen gelijk met allebei 93 territoria. Nu is het aantal Roodborsttapuiten in het veen al een paar jaar heel stabiel, en is zijn tegenhanger dus de 100 gepasseerd. Een tweekamp waar ze zelf geen weet van hebben, maar mooi om op de voet te volgen. De Roodborsttapuit is veel te vinden op dezelfde plekken als de Blauwborst, maar heeft toch een wat bredere belangstelling, vooral in de drogere gebiedsdelen.

Gele kwikstaart 32 RL Gevoelig

Alweer een soort die ons dit jaar versteld deed staan. Op hun voorkomen is de laatste jaren geen peil te trekken. Tot vier jaar geleden was de Gele Kwikstaart altijd een schaarse soort in het veen, die een paar jaar later ineens een opleving kreeg na het grote klepelen. Die opmaat leek vorig jaar alweer voorbij, maar dit jaar ging de versnelling echt een tandje hoger, met maar liefst een verdubbeling van hun hoogste voorkomen ooit! Het is verleidelijk om deze opleving te vergelijken met die andere winnaar, de Veldleeuwerik. Maar qua terreinkeuze vertonen beide soorten weinig overlap. Waar de Veldleeuwerik echt clusters vormt, gebruikt de Gele kwikstaart het hele veen. Bijna alle deelgebieden hadden wel één of enkele territoria. Ze lijken daarbij vooral schik te hebben aan min of meer kale bodems

Boompieper 165

De tweede soort die het tot nu toe moest doen met een telling om de vijf jaar. Geen soort met grote aantalschommelingen, het aantal van dit jaar is exact het gemiddelde van de vorige vier teljaren. Boompiepers zijn niet al te kieskeurig in de keuze van hun leefomgeving, we treffen ze dan ook in alle deelgebieden wel aan. Wel mijden zij juist wel grotendeels de centrale veenrug sinds die vrijwel volledig ontdaan is van hout van een beetje hoogte. Ze willen hun naam wel waar maken. Boompiepers blijven hier door de jaren heen heel stabiel, landelijk nemen ze toe.

Kneu 39 RL Gevoelig

Vorig jaar hadden de tukkertjes hun dieptepunt in de langjarige telreeks. Daar zijn ze gelukkig weer van aan het terugkomen. Waar ze echter nooit meer hun oude niveau halen, is de droge heide in het noorden. Tien jaar geleden bijvoorbeeld werd hier een wandeling in het voorjaar begeleid door 16 zingende Kneutjes, hier en daar bijna een losse kolonie. Daar steken de vier van dit jaar schril bij af. Waar we ze nu vooral zien is langs de randen van de brede paden, en dan vooral aan de westkant. Maar ook aan de andere kant van het veen treffen we ze daar wel aan.

Rietgors 179

De laatste van de drie soorten die voorheen om de vijf jaar gemonitord werden. Het niveau van 20 jaar geleden hebben ze nooit meer gehaald, dat scheelt maar liefst 100 territoria. Maar daarna zijn ze redelijk constant gebleven. Landelijk nemen ze wel toe. Ze nemen de natte Pijpenstrootjesvelden voor lief als een tenger alternatief voor hun naamgevende vegetatie. De grootste dichtheden vinden we op de centrale veenrug. De op het oog vergelijkbare vegetatie in de lagere, afgeveende delen wordt ook wel bezet, maar veel minder geconcentreerd.

Wintervogels

Ook in het seizoen 2022-2023 is weer volop geteld aan de wintergasten; namelijk één telling per twee weken. De tellingen starten één uur voor zonsopkomst en duren circa drie uur. Per telling staan op verschillende posities tellers, die eerst vanaf deze plek de uitvliegende slaapplaatsvogels tellen, en daarna een ronde door een eigen deelgebied lopen en hier de watervogels en Klapeksters tellen.

De meest talrijke slaapplaatsvogel in Engbertsdijksvenen was als altijd de Toendrarietgans. Het maximum van 12.300 vogels werd al op 29 oktober bereikt. De presentie komt erg overeen met die van de laatste jaren: de hoogste aantallen in het najaar. Rond de jaarwisseling lijkt de soort nagenoeg verdwenen. Daarna volgt een opleving van een lager niveau in het voorjaar. De Kolgans piekte ook op 29 oktober met 3.000 vogels. Deze gans sliep

vooral in het veen in de periode half oktober – half november. Het aantal Grauwe Ganzen is recent sterk gestegen en in de maanden augustus en september zijn al veel vogels aanwezig. De piek werd geteld op 15 oktober met maar liefst 3.800 vogels. Nooit eerder zijn er zoveel Grauwe ganzen geteld!

Er waren deze winter Blauwe Kiekendieven op slaapplaatsen van 31 augustus tot 14 april. Het maximum aantal vogels, 32 bij de ochtend- en 36 bij de avondtelling, werd eind maart – begin april geteld. De overwinteraars werden toen waarschijnlijk aangevuld met tijdelijk verblijvende doortrekkers. Heel bijzonder was de avondtelling op 31 augustus toen maar liefst drie soorten kiekendieven bij elkaar op de hoogveenkern sliepen: naast één Blauwe werden ook twee Steppekiekendieven en 15 Bruine Kiekendieven gezien. Bruine kiekens waren tot en met 15 oktober aanwezig en piekten op 7 september met 16 exemplaren.

Er zat deze winter slechts één territoriale Klapekster in de Engbertsdijksvenen en daarmee was het een heel mager seizoen.

Deze gegevens zijn overgenomen uit het verslag: Wintertellingen in Engbertsdijksvenen in seizoen 2022 – 2023 van Peter van den Akker in Ficedula 52/4

<https://tvwg.nl/archief/ficedula.shtml>

Overige soortgroepen

Zoogdieren

De meest spectaculaire soort uit deze groep, de **Wolf**, werd dit jaar weinig gemeld. De schaapskudde van de vereniging Het Veenschap waar een jaar eerder slachtoffers vielen, is daarna extra beschermd met wolfwerend verplaatsbaar raster. En voor de lammertijd is er de schaapskooi bij het Veenmuseum. In het begin van het jaar zijn wel wolvensporen gevonden. **Wilde zwijnen** werden bij de tellingen minder gezien dan voorgaande jaren. Daarbij was wel een bijzondere waarneming: een leger met een heel aantal nog heel kleine biggen. Door de vinder is daar een filmpje van gemaakt, een bijzonder gezicht, zo'n krioelende groep in hun pyjamaatjes, die zich verstopten onder een dekje van Pijpestrootje. De opname had ook zeer abrupt afgebroken kunnen wezen: er werd ter plekke ook nog een foto gemaakt van twee volwassen beesten. Naar de zwijnen is in 2022 door Universiteit Twente een onderzoek geweest met cameravallen. Dit was een proef in opdracht van de provincie. Men kwam uit op een populatie van 26 – 36 zwijnen. De Wildbeheereenheid doet elk jaar in februari met warmtebeeld een wildzwijn telling. In 2022 werden 33 zwijnen geteld, in 2023 slechts 16. Van elk deelgebied werden wel **Reeën** en **Hazen** gemeld, maar **Konijnen** zijn nog steeds met een lampje te zoeken. Daarvoor moet je dan op de droge hei wezen. Over de aanrijdingen met reewild heeft de WBE overigens schokkende cijfers: van 30 september 2022 tot 1 oktober 2023 zijn maar liefst 56 Reeën gemeld, het zogenaamde valwild. Het totaal, inclusief met door verdrinking gesneuvelde en overige dood gevonden Reeën, is nog veel hoger. Deze kadavers worden allemaal in het veen gelegd als voer voor de aaseters. Ze worden teruggegeven aan de natuur.

Wat dit jaar ook opvalt, zijn een aantal waarnemingen van **Eekhoorns** op een aantal plaatsen aan de rand van het veen. Zelfs aan de oostkant in een paar vrijstaande eiken, wat betekent dat de eekhoorns ook stukken zonder bomen hebben weten te overbruggen. Vorig jaar kwamen de eerste meldingen van **Beverratten** binnen, en ook dit jaar werd er één gezien bij een telling. Dat is op zich niet zo gek, want deze exoot blijkt aan een ware opmars bezig in ons land. Er is een intensieve bestrijding op losgelaten. Vanaf de herfst van 2022 zijn er maar liefst 36 gevangen in het veen! De Dooze, de watergang vanuit Duitsland fungeert zo goed als zeker als aanvoerroute. Er is recent nog een e-DNA onderzoek gedaan in het veen, op dit moment zijn geen sporen van Bever- en Muskusratten meer aangetroffen.

Vossen zijn dit jaar opvallend weinig gezien.

Hetzelfde geldt voor de **Das**, maar daarvan was wel een heel spectaculaire ontmoeting. Bij een avondbezoek voor Nachtzwaluwen aan de oostkant van het veen, scharrelde in het bijna donker er wat naast de argeloze tellers, in een dichtbegroeide droge sloot. Zwijnen, is dan het eerste wat in je opkomt, maar het bleken drie Dassen te wezen. Een volwassen, en twee kleinere. Die laatste twee gingen er vandoor, de waarnemer er achteraan om toch nog een foto te kunnen maken. Daarop keerden deze beide zich om, bleven staan en gromden naar hun achtervolger. De foto is helaas niet gelukt. Bij de jaarlijkse controle bleek een vaste burcht verlaten. Mogelijk verhuisd, aan de rand van het veen was een nieuw gegraven hol in een slootwand.

Er waren ook weer een paar waarnemingen van **Otters** in het Veenkanaal, op dezelfde plek als vorig jaar. Op 7 april werden daar twee exemplaren gezien, en op 11 april zijn uitwerpselen gevonden onder het fietsbrugje. Een zeker niet alledaagse waarneming was ten slotte een **Hermelijn**. Op 9 juni werd er één gezien bij een telling, achter de hoogveenkern, in het hart van het reservaat.

Reptielen en amfibieën

Naar deze groep is vorig jaar een onderzoek gestart met behulp van golfplaatjes, uitgelegd op een aantal dammen. Er was nog nooit eerder gericht onderzoek naar gedaan, maar het is wel bekend dat zeker de reptielen de bestaande dammen gebruiken als overwinterplek. De geplande nieuwe damaanleg zou voor hen letterlijk een grote ingreep betekenen. Er werden op een aantal dammen raaien uitgezet begeleid door Ravon. Deze raaien worden geïnspecteerd door Staatsbosbeheer, met hulp van vrijwilligers uit de Telgroep en van de KNNV. De resultaten van dit jaar waren spectaculair. Door een teller werden op één route op 2 augustus maar liefst 15 slangen gezien: negen **Gladde slang** en zes **Adders**! Het belang van de dammen als winterverblijfplaats bleek aan het eind

van het jaar. In opdracht van de provincie Overijssel is een onderzoek gestart naar winterverblijfplaatsen van Adders. Een aantal gezenderde Adders kon worden gevolgd. Ze bleken zich te hebben verplaatst om aan de almaar stijgende grondwaterstanden te ontkomen. Dit kost vanzelfsprekend veel energie, er zijn er dan ook enkele dood gevonden. Een grote verrassing was toch wel de waarneming van een **Zandhagedis** in de droge heide! Vaak hier gezocht, maar zelden waargenomen.

Er maken grote aantallen padden en kikkers gebruik van de Faunapassage in de Pollen, waarmee het aantal verkeersslachtoffers van 50% naar 5% is teruggebracht. Een nadeel, als je dat zo mag noemen, is wel dat nu ook minder bekend is van de soorten die er gebruik van maken. Wat er in ieder geval aan weerszijden van de weg nog wel is, zijn **Boomkikkers**. Ravon is niet blij met deze populatie omdat ze hier vanouds niet voorkomen, en bovendien genetisch niet in Twente horen. Daar trekken de Boomkikkers zich niets van aan, en ze zoeken vol goede moed ook plekjes in het veen. En dan kan het gebeuren dat je bij een bezoek voor Nachtzwaluwen zomaar vanuit het veen een Boomkikker hoort roepen. Versterkt zou het geluid van beide zo in een danceparty passen. Bij het kikkerkoor bij De Plus werden ook weer **Poelkikkers** gehoord en gezien.

Vlinders

Dagvlinders deden het over het algemeen slecht in het hele land. Engbertsdijksvenen lijkt daar geen uitzondering op te wezen. Naast de algemene soorten zijn de voor het veen meer bijzondere soorten als **Groentje** en **Oranje zandoogje** nog in redelijk aantal gemeld. Er waren een paar waarnemingen van een **Bruin blauwtje**, wel op verschillende plekken, en steeds langs een wandelpad. Het **Heideblauwtje** werd maar één keer gemeld. Vooral voor de laatste is dit toch wel zorgwekkend. Nog niet eens zo lang geleden was Engbertsdijksvenen een bolwerk voor deze soort! De spectaculaire soorten **Grote vos** en **Grote weerschijnvlinder** werden gelukkig wel weer gemeld. In het voorjaar op de bekende kwarrige eikenboom bij de fietsbrug, trefpunt voor bijzondere insecten en hun liefhebbers. De Grote vos echter ook nog eens in de nazomer, in het noorden van het gebied.

Het speuren in een jaaroverzicht van Nachtvlinders blijft voor niet-ingewijden in deze soortgroep een bron van vermaak. Van veel soorten is de Nederlandse naam aanleiding voor een lichte grijns. Een **Grauwe monnik** in de buurt van het voormalig klooster Sibculo, dat past hier goed. Maar van een **Sierlijke zakdrager** kijk je toch wel op. Het was er dan ook maar één. Uit de groep van Zeldzame Soorten werden zeven soorten gemeld. Uit de groep van de Zeer Zeldzame Soorten werden **Zwartkophoornaarvlinder**, **Wormkruidkokermot** en **Wollegras-uil** waargenomen in de Engbertsdijksvenen. Met bij deze laatste de toevoeging van de vinder: prachtige waarneming van deze lang verwachte soort!

Libellen

Afgelopen jaar is in het veen niet gericht naar libellen gekeken. Maar het is wel duidelijk dat de aantallen libellen flink naar beneden zijn gegaan. De redenen zijn onder andere gebrek aan windluwe plekken na het ontbossen, en het voortijdig opdrogen van veenputjes. Maar mogelijk speelt ook de waterkwaliteit een rol. Met rondom intensieve landbouw is het voor de hand liggend dat ook binnen Engbertsdijksvenen bestrijdingsmiddelen mede een oorzaak zijn, zeker voor soorten die ook buiten het reservaat op jacht gaan! Er zijn wel een heel aantal losse waarnemingen gemeld. Na vogels en vlinders zijn libellen immers een soortgroep met veel liefhebbers. Van de meer bijzondere soorten werden **Zwarte heidelibel**, **Tangpantserjuffer**, **Noordse-**, **Gevlekte-** en **Venwitsnuitlibel** gezien. Er was verder nog een waarneming van de spectaculaire **Bandheidelibel**.

Sprinkhanen en krekels

Bij deze groep moet je het voor de meeste soorten hebben van heel goede, liefst nog jonge oren. Een uitzondering is de **Veenmol**, die ook voor oudere oren goed te horen is, en dan ook regelmatig werd gemeld. Vorig jaar was de vondst van een **Blauwvleugelsprinkhaan** een voor het veen wel bijzondere soort. Gedacht werd aan een zwerver die toevallig op een goede plek was geland. Dit jaar zijn ze echter weer gemeld, op maar een paar honderd meter van die van vorig jaar. Op 11 augustus één, maar op 2 september maar liefst tien, op exact dezelfde plek. Het lijkt erop dat deze heel fraaie soort zich hier heeft voortgeplant, en dus een vaste plek heeft verworven!

Wel en wee in het terrein

Verstoringsen

Er werden dit jaar geen gekke dingen ontdekt zoals vorig seizoen, toen er een compleet nest van de Kleine bonte specht met jongen werd weggezaagd. Voor de meeste onrust zorgden nog de mensen van het waterschap. Voor het wegvangen van Beverratten moesten ze dagelijks het veld in om de vallen te controleren. Voor het gemak werden dan de toegangen open gelaten voor hun auto's, wat dan weer een uitnodiging betekende voor wandelaars en fietsers. Zo was er een fietser die een paar keer per week met twee loslopende herdershonden van de gelegenheid gebruik maakte.

Een heel opmerkelijk geval van mensen buiten de paden werd op 1 mei waargenomen vanaf de trektelpost. Twee loze vissers op de fiets, die hun geluk beproefden in één van de grote veenputten. Zo te zien geen landgenoten, of anders in ieder geval mensen die de borden niet serieus namen. Je kunt hier wel heel mooi je inwerpstechniek oefenen, het binnenhalen van vangst een stuk minder. Buiten de Friese Koelen is er nergens vis in de plassen.

Wat op broedvogels minder invloed had, is het tegenwoordig gebruikelijke vandalisme. Maar voor het beheer wel een kostenpost die je niet aan mooie zaken kunt besteden. Het varieerde van uit de grond getrokken bebording, tot vernieling van de grote informatiepanelen bij de toegang tot het veen over de toekomstige werkzaamheden. In dezelfde categorie valt de rare gewoonte vuurwerk af te steken in natuurgebieden. Net buiten het veen in het Veenschap lagen bijvoorbeeld een aantal niet kinderachtige afgestoken boxen.

Geen vandalisme maar pure diefstal waren een aantal panelen van de paddenopvang aan de zuidkant van het veen. Er werd 30 meter van de begeleiding zorgvuldig losgeschroefd en meegenomen.

De Telgroep en het beheer

Twee jaar geleden verscheen het verhaal over de geschiedenis van de Telgroep Engbertsdijksvenen: *Een halve eeuw vogelinventarisatie Engbertsdijksvenen*. Aan het eind van dit jaar deed Sovon dat ook, met het boek: *Vogels tellen is goud!*. Eveneens naar aanleiding van het 50-jarig bestaan van hun organisatie. In de omslag van dat boek staat een erelijst van namen van tellers, die al meer dan 25 jaar aan een van hun tellingen meedoen. In dit overzicht staan maar liefst 13 mensen die ook in Engbertsdijksvenen tellen of geteld hebben. Het geeft aan hoeveel ervaring er in deze groep huist! In al die jaren heeft de Telgroep een aantal rapporten gemaakt, met steevast ook een aantal wensen en aanbevelingen voor het beheer. Voor dat laatste is lang niet altijd aandacht geweest. De hoofddoelstelling voor Staatsbosbeheer is nu eenmaal het herstel van het hoogveen.

De invloed daarvan op de fauna, niet alleen vogels maar ook andere soortgroepen, heeft nooit de eerste prioriteit gehad. Johan Bekhuis stipte het in 1988 al aan in: *Broedvogels in de Engbertsdijksvenen*, het eerste broedvogelverslag van zijn hand uit 1988.

Het tot nu toe gevoerde beheer van SBB heeft hoofdzakelijk in het teken gestaan van het herstel van het hoogveen. De vogelstand is vrijwel niet betrokken geweest in deze beheersoverwegingen. Nu het beheer van de Engbertsdijksvennen in een fase is gekomen, waarbij de hoogveen-overgangszone verder wordt ingericht, lijkt de tijd aangebroken om meer prioriteit toe te kennen aan de heidevogelgemeenschap. De hoogveen-overgangszone leent zich namelijk bij uitstek voor een gevarieerde inrichting, die behalve voor deze vogels ook voor andere diergroepen en de vegetatie zeer gunstig kan uitwerken, zonder dat het hoogveenkarakter van het reservaat als zodanig geweld hoeft worden aangedaan. Euverman (1988) geeft daartoe een aantal uitgewerkte voorstellen.

Dat is ook zo gebeven na de aanwijzing als Natura 2000 gebied. Staatsbosbeheer voert nu het door de Provincie vastgestelde beheer uit. En dat is nog steeds: herstel van het hoogveen. Voor dat herstel zijn allang concrete plannen gemaakt, maar de uitvoering daarvan is een langjarig proces dat nog lang niet af is.

Voor het eerst heeft de Telgroep nu ook officieel advies gegeven over het beheer. Bij de nota ter voorbereiding op de Milieu Effect Rapportage (MER) heeft de Telgroep haar zienswijze ingediend. Daarin spreekt de Telgroep haar zorg uit over de plannen voor het afplaggen van het voormalig landbouwgebied aan de westkant van het reservaat. Hier is de laatste jaren namelijk een spectaculaire ontwikkeling in gang gekomen bij een selectie van bijzondere broedvogels. Vooral de stormachtige opmars van de Grauwe klauwier deed de alarmbel luiden. Dat het hier zonder afstemming gauw mis kan gaan bleek na het rigoureuus verwijderen van een lange strook wilgenstruweel. Hier waren het niet alleen klauwieren, maar werd ook de Rode Lijstsoort Spotvogel de dupe. Beide soorten liepen door de ingreep gevoelige klappen op. Als reactie heeft Staatsbosbeheer aangegeven dat mogelijk de westelijke gebieden toch gedeeltelijk geplagd moeten worden, als door verhoogde waterstanden een niet te meer beheren ruigte ontstaat. Wel zal dan dit afplaggen in mozaïekvorm plaatsvinden om de Grauwe klauwieren en andere belangrijke soorten te sparen. Dit zal Staatsbosbeheer in de nu komende MER uit moeten werken. Ook de 'kleine beestjes' moeten in de plannen worden meegewogen. De Fauna Adviescommissie vindt het onderwerp 'kleine beestjes' namelijk belangrijk genoeg om er een ongevraagd advies aan Staatsbosbeheer over uit te brengen. Staatsbosbeheer heeft aangegeven daar serieus mee aan de slag te gaan, onder het kopje: *'Kleine beestjes, groot belang'* en dat biedt perspectief.

De Telgroep heeft daarnaast ook zijn zorgen geuit over de rest van de voorgenomen boskap, en over modellering en inrichting van de aan te leggen dammen. Grootschalige boskap zou van de baan moeten wat de Telgroep betreft, er zou alleen maar gekapt moeten worden waar nodig, bijvoorbeeld bij het dempen van greppels. De Telgroep is overigens niet de enige die kanttekeningen maakt bij de eenzijdige prioriteit van het hoogveenherstel. De meest zwaarwegende bezwaren lijken van Ravon te komen. De bestaande oude veendammen zijn zo goed als zeker het hoofdonderkomen voor reptielen, in het bijzonder ook als overwinteringplek. Hier is tot nu toe weinig rekening mee gehouden. Verder heeft de Dassenwerkgroep Twente een zienswijze ingediend tegen het vernatten van de terreindelen waar de burchten in liggen. Ook de KNNV Vriezenveen ten slotte heeft nog een aantal bezwaren ingebracht.

De Telgroep hecht verder aan het belang van een goed ecologisch protocol voor de uitvoering van de terreinwerkzaamheden. Uiteindelijk wordt er een aannemer gecontracteerd, die moet gaan uitvoeren conform de randvoorwaarden in dit protocol. Daar zitten nog diverse addertjes onder het gras. Vooral de voortplantingstijd van de diverse kritische soorten luistert nauw, evenals het gebruik als slaapplek buiten de broedtijd. We gaan er vanuit dat Staatsbosbeheer de Telgroep bij het maken van dit protocol serieus zal betrekken, zoals bij het eerste dammenproject

Je kunt zeggen dat met deze actieve rol als advocaat van vogels de Telgroep een belangrijke gesprekspartner is bij beheermaatregelen, en dat is heel bevredigend en waardevol!

Het zelfvertrouwen groeide nog meer, toen aan het eind van het jaar de Telgroep de Overijsselse vrijwilligersprijs 2023 kreeg. Op de uitgereikte oorkonde staat als reden aangegeven: *voor het verrichten van werk dat onbetaalbaar is!*

Gerrit Schepers en Herman Stevens volgden de Kraanvogels buiten het veen.

Leen Smits en Gerrit Schepers volgden de broedende Grauwe kiekendieven van nabij.

Wilmar Remmelts, Peter van den Akker en Alex Huizinga gaven commentaar als vertegenwoordigers van de Telgroep met externe partijen.

Johan Bekhuis haalde de te korte bochten uit de concepttekst, waarvoor ik hem zeer erkentelijk voor ben!

Helaas heb ik niet van alle gebruikte afbeeldingen de maker meer gevonden. Maar in ieder geval leverde Alex Huizinga het weergaloos mooie moment op het voorblad! Van Gerrit Schepers is de luchtfoto van het verdronken land van deel 9 van het kaartje.

De overige zijn in ieder geval van Alex Huizinga, Gerrit Schepers, Wim Nijmijer, Henk Bos, Leen Smits, Rick de Ruiter en Johnny Polman, plus enkele eigen foto's.

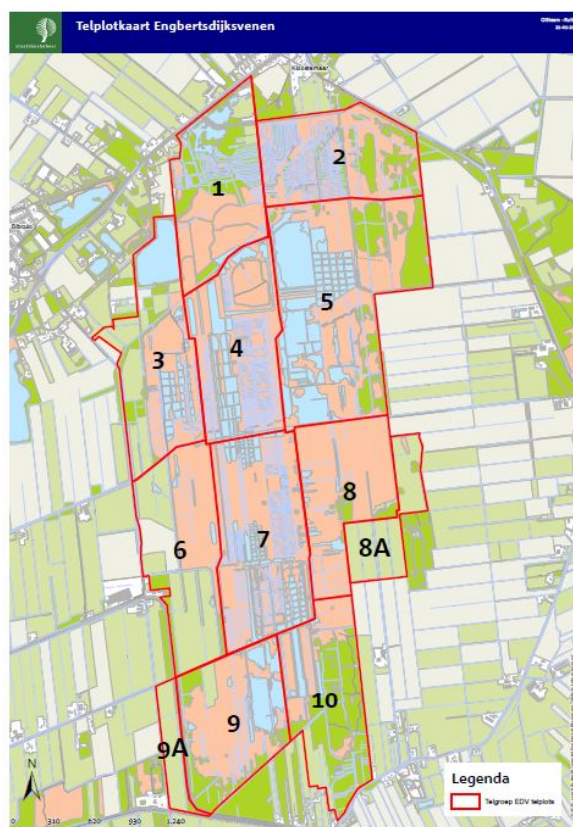
Verslagen uit voorgaande jaren zijn in te zien op:
[BMP Telgroep - KNNV | Afdeling Vriezenveen](#)

De tellers

Johan Stegeman
Jan Stegeman
Siegfried Ekkel
Peter van den Akker
Alex Huizinga
Rob Verfaille
Rick de Ruiter
Geert Euverman
Brend Jansen
Leen Smits
Henk Bos

Telgebied

1
2
3
4
5
6
7 noord
8, 8A
9
9A, 7 zuid
10

Geel = geteld in dit jaar

Grijs = niet (overal) geteld in dit jaar

Verslagen Hazelhorst	>Avimap																							RL	Trend			
	>	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20			21	22	23
Can gans hybride																			1						1		?	
Canadese gans									1		1									1			1	3	1		T	
Brandgans	3	2	9	8	9	13	15	11	11	15	11	12	22	28	19	16	7	5	9	2		1	2	2	1		T	
Grauwe gans						3	5	4	3	10	28	28	34	73	65	65	50	41	66	38	36	37	56	66	72		T	
Soepgans																							3			A		
Knobbelzwaan					1																					T		
Nijlgans	4	3	5	4	4	4	3	6	4	4	3	3	3	6	5	2	4	2	1	1		2	2	3	1		T	
Bergeend	6	7	4	4	5	4	3	4	6	5	6	6	2	3	3	1	2	3					1			A		
Krakeend	1	1			1		1			2	1				2	1						1	5	8	6	6		T
Soepeend																							1		1		A	
Wilde eend	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x										69	53	46	49	57	59	43		A
Slobeend	x	x	x	x	15	17	12	15	13	16	6	13	17	21	18	13	17	6	6	7	6	11	12	8	11	KW	A	
Zomertaling	12	11	11	5	9	1	5	4	1	2	6	1	3	3	1	3	6	2	2	3		2	2	1	1	BE	A	
Wintertaling	x	x	x	x	103	x	x	x		80	82	70	65	55	65	75	96	72	46	29	44	45	41	32	41	36	KW	A
Tafeleend	2	2	1	2	2		3	2	2	3	5	9	4	3	8	4	6	2	3	3	1					A		
Witoogeend	1	1	1	1	1					1			1														?	
Kuifeend	x	x	x	x	55	x	x	x	x		41				40		32	19	18	10	11	11	14	13	16		S	
Brilduiker								1																			?	
Patrijs															1										2	KW	A	
Kwartel	1			4		1	2	1		5	1	1	9	3	4	2	2	1	2			6	2	11	7	7		T
Fazant	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x										1	4	6	9	6	11	18		A
Dodaars	12	10	6	19	22	20	18	19	26	30	34	26	23	20	23	37	30	20	25	31	18	9	12	11	14		T	
Roodhalsfuut											1															GE	T	
Fuut		2	1	5	5	4	5	2	2	2	2		1		1	1	1	2	2	1	1	1	4	2	3		F	
Geoorde fuut	14	30	30	18	27	15	16	15	11	12	20	16	10	21	7	10	11	4	3	1	1	3	2		1		T	
Roerdomp																							1				T	
Wespendief					1															1	1		1				?	
Sperwer	?	?	?	?	1	1	?	?	?	1										1			1	1	2		A	

Havik	x	x	x	x	2	x	x	x	x	4	3	4	2	3	2	2	2	2	1	1	3	2	1	3	2	A	
Bruine kiekendief	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1																A	
Buizerd	x	x	x	x	7	x	x	x	x	7	4	3	2	5	3	6	4	5	3	5	5	5	6	6	5	T	
Waterral	19	17	9	19	26	18	22	19	23	28	24	24	23	20	29	35	57	45	36	24	15	19	16	27	21	T	
Porseleinhoen					2		1							1		1		1						3		KW A	
Waterhoen	x	x	x	x	13	x	x	x	x	17					10				2	2	3			2	1	A	
Meerkoet	x	x	x	x	25	x	x	x	x	20					18				8	7	4	1	2	2		A	
Kraanvogel													2	1	1	1	1	2	2	2	1	1	1	1	2	GE T	
Kievit	x	x	x	x	5	x	x		3	7	6	6	3	6	5	5	5	4	5	4	6	11	26	41	16	5	A
Kleine plevier										2	2	4	3	2					1	2		1	4	4	7	5	T
Houtsnip								4		6	4	7	5	5	9	4	8	6	4	10	11	11	6	2	4	T	
Watersnip	1	1	2	1						1		3	2		2	3	3		10	5	3	3	7	2	2	BE A	
Grutto																1	1		1							GE A	
Wulp	2	1	2	2	1	1	1		1	1			2	1		1	1		2	2		1	2			KW A	
Tureluur	2	2	1	1	2					1	2	3	1	1	3	2		1	2		1	1	6	9	6	1	GE A
Kokmeeuw	445	490	300	505	297	405	465	555	590	299	215	235	250	418	170				1		3		20	26	2	2	A
Zwartkopmeeuw	1								1																	T	
Kleine mantelmeeuw																							1			T	
Visdief																							1			A	
Holenduif	x	x	x	x	8	x	x	x	x	3									2	1		1	1	2	2	T	
Zomertortel	x	x	x	x	10	x	x		5	4	6	10	7	2		3	1	1		1				2		KW A	
Turkse tortel	?	?	?	?	2																			1	1	A	
Koekoek	x	x	x	x	14	x	x		10	10	10	9	7	9	7	8	11	8	10	10	6	8	5	6	7	4	KW A
Kerkuil				1			1		1									1	1	1	1	1	1	1	1	T	
Bosuil										1	1					1	2	1			1			1	1	T	
Ransuil	?	1	?	?		?	?		1	1	2					1	2			1	1			1	2	KW A	
Velduil																								1	1	EB A	
Nachtwaluw	1			1		2			3	6	3	14	21	16	29	20	18	22	12	22	32	40	35	30	29	T	
IJsvogel								1	2	2						1	1	1	1	1	1	1	1	2		1	T
Draaihals						1											1	1							2	EB A	
Middelste bonte specht																				2	3		1	1	1	T	
Kleine bonte specht	?	1	?	?		?	?	?	?	1	1	2		2	4	6	7	8	5	10	9	4	5	13	12	T	
Grote bonte specht	x	x	x	x	15	x	x	x	x	12					27	26	27	33	29	33	26	23	27	31	24	T	

Paapje	2	1	2	1	1		1	1	1	2	2		1	2	2		2	1	4	2	1	1	BE	A			
Roodborsttapuit	32	35	40	34	55	61	47	54	58	63	90	95	104	104	95	107	108	93	74	66	68	77	68	72	71		T
Tapuit	1	1													1											BE	A
Gele kwikstaart	1				1			1		1	1	4	3	2	7	8	3	4	1	1	4	15	15	7	32	GE	T
Grote gele kwikstaart										1																	T
Witte kwikstaart	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x					3				2		4	3	7	5	1		A
Graspieper	x	x	x	x	53	x	x	16	13	10	11	15	20	20	23	17	27	20	25	16	20	37	38	46	36		S
Boompieper	x	x	x	x	156	x	x	x	x	176					206				125					165		T	
Appelvink	x	x	x	x	6	x	x	x	x	7	3	9	2	3	7	11	7	6	14	11	11	8	5	8	7		T
Goudvink	?	?	?	?	3	?	?	?	?						3	1	4	4	5	2	1			1		T	
Groenling	?	?	?	?	2	?	?	?	?	1					1				1	4		1			1		T
Kneu	x	x	x	x	23	x	x	44	54	47	53	55	43	47	58	61	60	61	37	31	33	30	30	28	39	GE	A
Putter																1				3	3	2	2		3		T
Geelgors	x	x	x	x	119	x	x	x	x	75					59	66	53	50	44	54	54	48	47	39	51		T
Rietgors	x	x	x	x	276	x	x	x	x	167					181				154						179		T

Nooit geteld worden:

Houtduif

Gai

Zwarte kraai

Pimpelmees

Koolmees

Zwartkop

Tuinfluit

Winterkoning

Fitis

Tjiftjaf

Roodborst

Merel

Zanglijster

Heggenmus

Rode Lijst: EB Ernstig bedreigd

BE Bedreigd

KW Kwetsbaar

GE Gevoelig

Landelijke trend: T Toename

S Stabiel

F Fluctuerend

A Afname

Oorkonde

Overijsselse vrijwilligersprijs 2023

Uitgereikt aan

Telgroep
Engbertsdijksvenen

voor het verrichten van werk dat onbetaalbaar is!

Provinciale Staten
Gedeputeerde Staten

